

NAAR EEN BEVRIJDINGSTHEOLOGIE

1. Theologie.

Wanneer men aan theologie denkt, dan verwijst dat meestal naar iets wat op universiteiten wordt gedoceerd. De docenten zijn specialisten ter zake, die door jarenlange studie hun bekwaamheid verwierven. Hun arbeidswereld situeert zich in universiteiten, seminaries en kerkelijke hogescholen. In die hoedanigheid heeft de theologische arbeid een lange geschiedenis die zich over eeuwen uitstrekt. Haar lange traditie maakt een onafscheidelijk bestanddeel uit van de westerse geschiedenis en cultuur. Bovendien is het precies die geschiedenis en cultuur van het westen die als de wieg van alle culturen wordt opgevat — in ieder geval wordt dit vaak in scholen en hogescholen zo gedoceerd. Het luidt verder dat het westen tevens de geboorteplaats is van de filosofie, van wetenschappen en kunsten. Het was in Griekenland dat de ontwikkeling van de menselijke geest een aanvang nam, en van daar uit naar Rome reisde. In de zogenaamde duistere middeleeuwen trad een teruggreden of minstens een stilstand op. In de Renaissance bloeide hij echter terug op om in de moderne tijd te treden als een macht die zijn stempel op de rest van de wereld drukte. Doorheen de eeuwen heeft de theologie in deze geschiedenis van de westerse geest een bijzonder aandeel gehad. De grote theologen, wier boeken bibliotheken vullen, zijn mannen uit het westen, uit Europa of uit de Verenigde Staten. Die theologen vertegenwoordigen een elite in de ontwikkeling van de westerse geest. En als elite traden zij op en oefenden zij invloed uit. Zij oefenden invloed uit op andere leden der elite, leden van de macht of leden van anderssoortige geestelijke beroepen. Hun gesprekspartners waren koningen, heersers, filosofen, zoals Schleiermacher zo treffend illustreerde met zijn "Reden über die Religion, an die *Gebildeten* unter ihren Verächtern". Als elite namen de theologen deel aan de elite van hun maatschappijen. En vanuit die positie aanvaardden zij hun maatschappijen. Vaak hebben ze die ook wel bekritiseerd, maar

zij hebben ze zeker nooit fundamenteel in vraag gesteld. Wanneer zulks gebeurde, zoals bij een Savonarola of een Müntzer, dan gaven zij ook hun eliteaire positie op en zoals wij weten is hen dat slecht bekommen.

2. Bevrijdingstheologie.

Wanneer we over bevrijdingstheologie spreken dan kunnen we precies de bovengeschetste typische kenmerken van de theologie niet terugvinden. Zij hoort er eenvoudig niet bij. De bevrijdingstheologie is niet op universiteiten te vinden. Het ontbreekt haar aan specialisten die op een jarenlange scholing en vorming kunnen terugblikken en die haar kwalificeert. Ze heeft evenmin bindingen met het centrum van de westerse cultuur en haar geestelijke ontwikkeling. Dat wil zeggen : het westerse kulturele en geestesleven constitueren niet de voedingsbodem der bevrijdingstheologie. Haar leermeesters zijn evenmin grote theologen die in Europa en de Verenigde Staten bekend zijn.

Wie en wat vormen dan de oorsprong van de bevrijdingstheologie ? Zij ontstond in Latijns Amerika en andere delen van de zogenaamde derde wereld (o.a. Zuid Korea, de Filipijnen en delen van Afrika). Dat wil zeggen : zij ontstond aan de rand, aan de periferie van de westerse wereld. Precies daar waar universiteiten en hogescholen geen burchten van geestesleven zijn, die wereldvermaardheid genieten. Maar de levende woonplaats der bevrijdingstheologie is ook niet te vinden in onbekende universiteiten of seminaries in de derde wereld, maar in een geheel andere omgeving, die ver ligt van de aspiraties en ervaringen van geestelijk geschoolden en gevormden. De eigen-aardigheid van die ontstaansplaats kan moeilijk overdreven worden. Zij staat in fel contrast met de eliteaire karakterisering die men in het westen aan theologie toekent. Aan de bron van de bevrijdingstheologie staan een ervaring en overeenkomstige praxis. Het gaat om een overweldigende ervaring die samen met een handelen specifieke kenmerken van de bevrijdingstheologie vormen. En hier stuiten we op een probleem.

3. Een communicatieprobleem (hoe kan men een ervaring mededelen, die de lezer niet zelf heeft beleefd ?)

De ervaring en de praxis, waarover we het hier hebben zijn typisch voor Latijns Amerika (en de derde wereld in het algemeen. In het volgende beperken we ons echter voor de eenvoud tot Latijns Amerika, zonder daarom de andere derde wereld

landen uit te sluiten). Ervaring en praxis zijn niet alleen typisch maar ook karakteristiek voor Latijns Amerika, voor wat aan de rand van het westen en haar cultuur ligt. Hoe kunnen we daarover begrijpelijk spreken? Het gaat niet om een probleem dat bijzondere eisen aan onze intelligentie stelt en evenmin om een probleem waarover het begrip een hoge graad aan theologische scholing of vorming vereist. Het is geen kwestie van rede, intelligentie, scholing of vorming. Het gaat om ervaringen en een overeenkomstige praxis die representatief zijn voor mensen die aan de andere kant van de grenzen van het westen leven. Dat zijn ervaringen die men in het westen niet opdoet, waaraan men geen deel heeft. Toch zijn het anderzijds ervaringen die zonder het westen niet zouden zijn ontstaan. Want de grenzen aan de andere kant waarvan die ervaringen worden geleefd werden door dat westen vastgelegd en door dat westen in stand gehouden. We staan m.a.w. voor een dubbel communicatieprobleem

- te begrijpen wat aan die andere kant gebeurt
- te begrijpen dat één van de hoofdoorzaken van dat gebeuren te vinden is in de westerse maatschappij-zélf.

4. De situatie.

We worden met een vraag geconfronteerd die de westerse maatschappij als zodanig in vraag stelt. Hierbij richten we de vraag tot westerse lezers of zij bereid zijn zich die vraag te laten stellen?

Maar, wellicht is het beter algemene en enigszins abstracte overwegingen terzijde te laten en concreet over de ervaringen en de praxis te vertellen waarnaar we verwezen. We hanteren de algemene uitdrukking "Latijns Amerika". Dat begint aan de zuidgrens van de USA en deint vandaar uit tot aan Kaap Hoorn. Het is een sub-kontinent, gekenmerkt door hongersnood, ondervoeding, armoede, hoge kindersterftecijfers, analfabetisme, sociale onrechtvaardigheid, werkloosheid (soms tot 50 %) sociale onrust, onderdrukking, vervolging en verdwijning van duizenden mensen, folter, massamoord en vaak etno- en genocide. Dat gebeurt allemaal op een sub-kontinent dat kristelijk wordt genoemd, want 90 % van de bevolking behoort tot die kerk.

Dergelijke situatie stelt de kwaliteit van het menselijk leven in vraag, en dát op sociaal en niet zomaar op individueel vlak. Dezelfde situatie is structureel fundamenteel met het westen verbonden. Want de landen die door hongersnood, ondervoeding enz. geplaatst worden zijn tegelijk toeleverders van het westen (vooral de USA), van levensmiddelen . koffie, bananen, fruit en zuider-

vruchten, suiker, cacao, vlees. Al die exportprodukten die in stijgende mate geproduceerd worden en waarvan de prijzen door de wereldmarkt en niet door de producenten bepaald worden, begrenzen en beperken steeds meer de bebouwbare oppervlakten voor de levensmiddelen van de brede bevolking. De bodem waarop zij verblijft is niet toereikend opdat zij voldoende zou hebben.

Daarom vormen zij, gedreven door hun nood, een goedkoop arbeidsleger op de plantages waar zij op enigerlei manier proberen te overleven op basis van een vaak niet eens betaald minimumloon van ongeveer 3 dollar per dag (niet per uur!). De koffie waarvan men in het westen geniet en zeker duur betaalt, de bananen waar kinderen zo verlekkerd op zijn, het zijn produkten die in hongersnood en door verhongerende arbeiders uit Latijns Amerika geproduceerd worden. Deze structurele verbinding tussen het westen, de hoogontwikkelde industrielanden en Latijns Amerika heet de toestand van *afhankelijkheid* waarin de geprivilegieerden en de ondergeprivilegieerden volgens de regels van de zogenaamde vrije markt geïntegreerd zijn. Ieder hoort de hem toegewezen plaats te behouden.

5. Het probleem.

Evangelie betekent *blijde boodschap*. Hoe en waar is het evangelie een blij makende boodschap temidden van deze ontzaglijke nood en ongerechtigheid ?

6. Gevolgtrekkingen.

De net gestelde vraag roept een ganse reeks daaruit volgende en aanverwante vragen op :

- het evangelie en allen die daarvan getuigenis willen afleggen (de kristen, de kerk) verliezen in deze omgeving van nood en onrechtvaardigheid hun geloofwaardigheid, zij het dan dat ze werkelijk de *blijde* boodschap brengen die het evangelie zogenaamd aanbiedt en waarvoor de kristen toch bemiddelaar en verkondiger is of zou moeten zijn.

- we moeten een konkreet antwoord vinden op de dringende, drukkende en bedrukkende behoeften, aanspraken en noden die een totale situatie verderzetten en uit miljoenen hongerige kindermonden, werkloze ouders en uit de mond der gefolterden ten hemel schreit.

- om het heel duidelijk te stellen : het evangelie levert hier geen probleem op om de juiste woorden te vinden. Het is geen probleem te weten wat gepredikt moet worden, geen probleem van

het verstand of het gevoel zoals men dat met de kristelijke boodschap t.o.v. twijfelaars of verachters kan meemaken en het is evenmin een probleem van een aan zichzelf twijfelende kristen die niet weet hoe hij een boosaardige god tot bedaren kan brengen.

- het is veeleer het probleem van de gans voor de hand liggende levensvoorwaarden, een probleem van overleven, van levensmiddelen, een dak boven het hoofd, kleding, gezondheid, lezen en schrijven, leren. Is dit echter geen belediging voor het evangelie? Is dat niet de "social gospel" die 50 jaar geleden in de USA in de mode was? Neen, dat is het niet, want alle vermelde, concrete dingen zijn slechts uitdrukking van gerechtigheid, van liefde, van leven, waarnaar de verachten verlangen.

En die maken de meerderheid uit van de Latijns Amerikaanse bevolking. Het gaat om miljoenen mensen, zielen, kinderen, vrouwen, mannen, bejaarden (wanneer men althans die leeftijd bereikt : in Guatemala is de levensverwachting 49 jaar).

- Jezus zélf zei dat hij het leven is en dat leven in vervulling brengt. Dus moet het evangelie als blijde boodschap van de levensbrenger ook leven in vervulling brengen en wel voor diegenen aan wie het recht op leven wordt ontzegd, structureel wordt ontzegd.

- Het antwoord op deze dringende behoeften en noden is niet door een paar kristenen in Latijns Amerika uitgedacht. Het is geen nieuw evangelie, noch een gemoderniseerd of gedemythologiseerd evangelie. Het gaat er enkel om wat te doen met Jezus zélf heeft aangeduid als het handelen van het evangelie : "blinden worden ziende en lammen wandelen, melaatsen worden gereinigd en doven horen en doden worden opgewekt en armen ontvangen het evangelie." (Mattheüs 11, 5).

Dit handelen van het evangelie, deze praxis, is niets anders als *navolging*. Maar dan ernstig genomen voor het dagelijkse leven. Een navolging in het spoor van Jezus, die evangelie noemt en, zoals Jezus het over zichzelf zei, beoogt het gebrokene te herstellen.

7. de weg (I)

Twee dingen zijn tesamen gekomen :

- (1) de ervaring van de diepe nood en ongerechtigheid waarin de meerderheid van de Latijns Amerikaanse bevolking leeft
- (2) het handelen of de praxis van Jezus, zoals er in het evangelie wordt van getuigd.

In het samenkomen van beide vragen verantwoordelijke kriste-

nen zich af : wat moeten/behoren we te doen ? Het is een vraag over ons handelen, en niet de gebruikelijke vraag die theologen confronteren, 'wat behoren we te denken of te zeggen of te schrijven?'. Op de dringende noodsituatie kan niet werkzaam met woorden of gedachten worden geantwoord. Zij vereist het handelen van het evangelie. De blijde boodschap als handelen is nodig. En wanneer Jezus het evangelie samenvat, dan legt ook hij, zoals we in bovenstaand citaat zagen, de nadruk op zijn doen, zijn praxis.

De eerste stap die de bevrijdingstheologie dan ook is gegaan is die van de *orthopraxis*, en niet die van de orthodoxie. De juiste praxis in het licht van de blijde boodschap staat op het voorplan. Want het evangelie is de roep om navolging en niet om onze kóp vol te proppen met ontelbare leerstellige gedachten, mogen zij nog korrekt en juist zijn.

8. overweging

Wat betekent de nadruk die bij de eerste stap op de orthopraxis werd gelegd ? Het juiste handelen werd als bestanddeel van het evangelie opgevat, waardoor het blij maakt, gezond maakt, mensen bevrijdt die aan banden liggen, aan banden van honger, ellende, gevangenneming. Van dan af ligt de nadruk op *bevrijding* en niet op *theologie*. Het leidt ons tot een verdere vraag, die wij later in het oog moeten houden 'in hoeverre is de bevrijdingstheologie überhaupt theologie?'. Heeft zij wel iets met theologie te maken ? En mocht dit het geval zijn, wat is dan de verhouding van de bevrijdingstheologie t.o.v. de theologie ? Vooraleer we hierop in kunnen gaan moeten we eerst de weg volgen waarop we de eerste stap gezet hebben.

9. de weg (II)

De eerste stap der orthopraxis vormde het antwoord op de schrijnende nood van het volk, gebaseerd ophet handelen van Jezus en diens roep om navolging. Ieder handelen verliest aan waarde wanneer het niet beantwoordt aan de vereisten van de situatie. Handelen om het handelen is blind activisme dat zichzelf verliest. Er is een klare visie vereist van waaruit een handelen ontwikkelt dat de problemen aan de wortels aanpakt en die kan oplossen, of een oplossing naderbij kan brengen. Het levert niets op te doen wat de Rockefeller- en Kissinger-commissies in hun berichten aanbevelen (1968, 1983). Daar heeft men een zekere voorstelling van de sociale problematiek, waarvoor dan miljoen-

nen dollars worden uitgegeven. Maar hiermee heeft men noch de wortels van de problemen aangepakt en weet men evenmin hoe die aan te pakken. Geld is niet het medicijn voor alles.

Het evangelie helpt ons andermaal de juiste weg te vinden. 'Het Woord is vlees geworden en het heeft onder ons gewoond en wij hebben zijn heerlijkheid aanschouwd' (Johannes 1, 14). Om aangepast te handelen heeft god zelf zich in de werkelijkheid ondergedompeld. Daarvoor was en is de blijde booschap bedoeld. Hij wilde haar niet van bovenaf opdringen, noch handelen als iemand die reeds alles weet en op alles reeds een antwoord heeft. Het ging er hem om van binnenuit te handelen, samen met diegenen, al diegenen, waaraan hem zoveel gelegen was.

Hier vinden we het antwoord op onze vraag wat we moeten doen op de weg der orthopraxis. Het antwoord luidt dat we ons binnenin de werkelijkheid van Latijns Amerika moeten begeven, de werkelijkheid van ellende en ongerechtigheid. Dat we daar deel aan hebben. Want god zelf werd mens in Jezus van Nazareth. Hij koos Rome niet, het machtscentrum van het imperium. Hij koos geen rijke, goed gesitueerde familie met vele privileges maar wat aan de rand lag, aan de rand van de macht, de cultuur, de rijkdom. Zijn keuze viel op een arme familie, het huis van een handwerker of arbeider. Niet eens het huis van een priester, een gestudeerde of burger van Jeruzalem.

10. de optie.

God heeft met die keuze een optie genomen : hij heeft zijn tent onder ons, midden onder ons opgeslagen. Wij vinden de uitverkoren plek van zijn tegenwoordigheid geheel eenduidig onder de armen, de machtelozen, de verachten en verdrukten. Die optie staat in felle tegenstelling tot de rijken, de machtigen, de verachters en verdrukkers, de elite. De evangelies bevatten tal van getuigenissen van deze optie. In het Magnificat (Lukas 1, 51-53), in de ervaring dat er geen plaats in de herberg was, in de vlucht naar Egypte, in de Bethlehemse kindermoord, enz. In die optie van god toont zich ook zijn vertrouwen in de armen, de onderdrukten en verachten, evenals zijn liefde voor hen. Bij hen veruiterlijkt zich niet alleen de onjuistheid van de wereld-ordening, maar ook de hoop dat van hen uit een nieuwe orde zal ontstaan. Natuurlijk treedt men die met scepcis tegemoet : wat voor goeds kan er nu uit Nazareth komen ? Uit een schapendorp dat geen mens kent ? Niet alleen scepcis maar ook angst komt van bij de aanvang op, zoals de kindermoord in Bethlehem illustreert.

Diezelfde optie leidt de orthopraxis : onder het volk gaan, daar, bij de armen, mens te worden, met de armen te leven en te werken, d.w.z. bij diegenen op wiens stem men niet wacht, bij de onterfden en verdoemden der aarde, en van hen te leren en aan hun ervaringen deel te hebben. Tegelijk geschiedt daarbij een 'afleren' van de levenswijze der geprivilegieerden, waarin zovelen onder ons zijn opgevoed en opgeleid.

11. leerervaringen.

In het proces van 'inkarnatie' onder het volk doet men fundamentele ervaringen op.

(a) De armen zijn niet arm omdat ze lui of traag zijn, maar omdat men hen het land ontnomen heeft, omdat er voor hen geen werk is, omdat er voor hen in de bestaande maatschappelijke "ordening" geen menswaardig loon voorzien is. De armen zijn m.a.w. arm, omdat er voor hen geen plaats, geen ruimte in de herberg is. Zoals zij vroeger naar de stal werden verwezen, zo kunnen zij vandaag op straat, onder de bruggen of in de open lucht een onderkomen vinden.

(b) De 'onbeschaafden', zoals men hen noemt, zijn geen anal-fabeten omdat ze dom zijn of niet naar school willen gaan, maar omdat er voor hen geen scholen zijn of omdat ze, wanneer er zijn, niet aan hen zijn aangepast. Wanneer bijv. Indio kinderen alleen spaanse leerboeken hebben, terwijl het spaans hen niet als 2e taal wordt onderwezen, dan kunnen we ons voorstellen hoe gemotiveerd (!) hun schoolbezoek wel zal wezen. Zo ongeveer zoals men duitse schoolkinderen niet anders dan japanse schoolboeken zou geven en hen in het japans zou onderwijzen.

(c) De armen zijn niet ziek omdat ze zich niet bekommeren om de regels der hygiëne, maar wel omdat er voor hen eenvoudig geen hygiënische, sanitaire of medische voorzieningen voorhanden zijn. Zo zijn ze ook niet vuil omdat hen dat bevalt. Er is voor hen eenvoudig geen drinkwater, geen kanalisatie, geen dak boven het hoofd.

(d) De armen zijn geen onruststokers. Het zijn hun gerechtvaardigde aanspraken op een recht op leven die eenvoudig niet ernstig worden genomen.

Al deze vermelde punten leiden tot het inzicht en de kennis dat armoede, anal-fabetisme, onzuiverheid, oproer e.d.m. niet de vruchten zijn van individuele verwaarlozing, of toe te schrijven zijn aan raskenmerken of typische eigenschappen van mensen uit de tropen. Het gaat veeleer om de produkten van een sociale ordening die tegen eender welke prijs in stand wordt gehouden,

zelfs indien dit impliceert dat men mensen moet laten "verdwijnen", onderdrukken, folteren, vermoorden, en dit bij duizenden en tienduizenden.

Over dergelijke leerervaringen gaat het ons hier. Zij geven de lerenden een ervaring van de sociale dimensie van de zonde. Zonde heet de weigering tot lief hebben, de weigering om datgene te doen wat het leven van onze medemensen vergt. En deze zonde heeft sociale dimensies want het recht op leven wordt aan miljoenen Latijns Amerikanen ontzegd. Die weigering is niet het produkt van de boze wil van enkele individuen, maar van sociale systemen die zo zijn geordend dat ondergeprivilegieerde mensenmassa's aan de rand van het leven worden gedruimd of neergeschoten. Die systemen of, beter, dit wereldwijde systeem, wordt economisch, politiek en ideologisch door nationale en internationale elites in stand gehouden, zo nodig met militair geweld. Bovendien worden nationale oligarchieën in het zadel gehouden door de politiek van Washington en geallieerde en bemiddelende instanties.

12. Leerervaringen (II)

De inkarnatie te midden van de armen vormt geen romantische daad die de armen idealiseert. Het gaat veeleer om het bewuste engagement van de navolging om gods ontwerp of project te verwirkelijken : de blijde boodschap aan de armen brengen die bevrijding belooft van het juk der onderdrukking, en ons een weg maakt naar gods heerschappij, een heerschappij die door liefde, rechtvaardigheid en vrede gekenmerkt is en waar mensen als broeders en zusters met elkaar kunnen leven.

Op de weg naar gods heerschappij toe beginnen de armen zich te verenigen, elkaar te helpen, coöperatieven op te richten, gezondheidsproblemen gemeenschappelijk aan te pakken en gelijkwaardige projecten uit de grond te stampen. Ze leren wat hun rechten als burgers en als mensen zijn. Ze leren onder en met elkaar hun stem verheffen en hun rechten verdedigen. Bij al dit handelen zien en weten ze zich bemoedigd en aangespoord door de woorden van het evangelie : als broeders en zusters handelen zij, helpen zij elkaar, staan zij voor elkaar in en bestaan met elkaar als lichaam van kristus.

Deze door de geest van het evangelie bezielde praxis levert steeds dezelfde resultaten op : afwijzing, niet aanhoord worden, difamering, onderdrukking... zowel voor het volk als voor de met hen arbeidende priesters, zusters of leken die op de weg der navolging met het volk werken. Onder hen zijn er reeds vele marte-

laren. In het proces van de inkarnatie, van de navolging en de deelname aan gods' project zit m.a.w. ook het deelnemen vervat aan het lijden en het kruis van kristus. En net als de kruisiging van kristus de voorwaarde voor zijn heropstanding vormde, voor de overwinning van het leven op de macht van de dood, van de liefde over de krachten der vernietiging, zo ook is nu de vervolging van de kristenen in Latijns Amerika het zaad van de hoop dat gods project zal triomferen over alle machten die het tegen iedere prijs willen tegenhouden en onderdrukken. Precies vanuit deze zekerheid zei reeds voor hij werd vermoord aartsbisschop Oscar Romero van San Salvador: "wanneer jullie mij zullen doden, zal ik in het volk van El Salvador heropleven". De onderdrukking realiseert niet wat zij zich voorneemt, veeleer het tegenovergestelde. Want die onderdrukking en dat geweld winnen niet het hart van het volk. De kerk is anderzijds, niet meer geconcentreerd rond de ambtsdragers, wat echter geenszins betekent dat zij zich keert tegen hen. Het zijn eerder de ambtsdragers die op grond van hun beroep op het evangelie in en met het volk werken en hun getuigenis van het handelen der liefde met hun leven en bloed bekrachtigen en zo het zaad van de hoop in een vernieuwd levende kerk zaaien. Die kerk is geloofwaardig want zij leeft vanuit het geloofwaardige handelen van het bevrijdende evangelie: bevrijdend *van* angst en onderdrukking, bevrijdend *tot* het handelen der liefde, *tot* het werken van een solidaire gemeenschap van broeders en zusters die niet slechts mooie woorden spreken maar met hun handelen en leven voor elkander instaan. Want "niemand heeft grotere liefde, dan dat hij zijn leven inzet voor zijn vrienden." (Johannes 15, 13).

13. Analyse van de realiteit.

De leerervaringen bestrijken een ruim veld. Ze worden verzameld in het handelen van het evangelie, dat op zijn beurt gehoorzaamheid kweekt t.o.v. de roep van jesus om navolging. Zij voert ons tot het volk, tot de optie ons onder de armen en onderdrukten te inkarneren. Daar is duidelijk gods volk want god-zélf opteerde ervoor onder hen zijn tenten op te slaan. Het deelnemen aan die realiteit, waarvoor god-zélf gekozen heeft, vordert ons op en stelt ons de opgave die werkelijkheid beter te begrijpen, en wel vanuit de gezichtshoek van de optie die we als navolgers of jongelingen hebben genomen. Het begrijpen van de werkelijkheid waarin god ons heeft geplaatst vergt dat wij haar beschouwen en analyseren vanuit ... het standpunt van de armen, onderdrukten en versmiden. Die gezichtshoek is in vele opzich-

ten nieuw, tenminste anders als de analyses en interpretaties van de realiteit waaraan velen onder ons gewend zijn. Het gaat erom de werkelijkheid in haar maatschappelijke breedte en historische diepte, niet vanuit de positie van de elite te analyseren. Want zij die aan de macht zijn, zij die het denken, de cultuur en de kunsten bepalen, kunnen tevens behoren tot de verachters der religie. Gods optie en zijn project brengen er ons toe de werkelijkheid vanuit een heel ander perspectief te bekijken. Hij is mens geworden, daar waar geen paleizen, kathedralen of kerken staan, daar waar niet de heersers en ontwikkelden wonen, daar waar niet de beslissingen over mensen worden genomen, als waren zij schaakfiguren. God is als een kolonist tot de mensen gekomen, en daarom komt het er op aan, vanuit de rand waar miljoenen zielen vegeteren, de werkelijkheid te begrijpen en dan verder door te dringen tot het midden, tot de spits, maar niet meer vanuit het midden, niet meer vertrekkend vanuit de spits. Die opgave wordt ons gesteld en zal ons kritisch maken en moeten maken ten overstaan van onze genoten scholing en opleiding.

Wat wij moeten doorlichten, beter, in vraag stellen, is, hoeveel van ons denken, doen en wensen, gewoontes en oordelen, ook door de elite is doordrenkt, zonder dat wij ons daar bewust van waren of zijn. Zo hebben we er ons vaak aan gewend te denken dat een goed kristen en een goed burger één en dezelfde zijn. Hoe past dit echter met het feit dat Jezus zélf een politiek vluchteling was en met het feit dat ergens in Guatemala velen hun leven verliezen, wanneer bij hen de bijbel wordt gevonden? Zij werden op de meest gruwelijke wijze vermoord. Hoe past dat samen met het feit dat door zogenaamde ordehandhavers bisschoppen, priesters, nonnen en catechisten werden omgebracht? Wie zich in vele delen van Latijns Amerika voor de armen inzet, wie met god voor hen kiest, wie met hen voor gods project, zijn heerschappij, werkt omwille van het evangelie, voor hem is het kruis opgesteld. Opgesteld door de machten der "orde" die ook Jezus van Nazareth daartoe veroordeeld hebben. Gods optie en project brengen er ons toe om onder de armen mensen te worden. Op deze weg doen wij ervaringen op die niet meer overeenstemmen met wat wij geleerd hadden en met wat ons was bijgebracht. Dit uit elkaar groeien van het geleerde en het ervaren leidt ons als kristen om de werkelijkheid waarin god ons heeft geplaatst te analyseren. We beginnen theologisch te denken, d.w.z. ons kritisch in de werkelijkheid te bekijken waarin god vlees werd. Het uitgangspunt van ons theologisch denken vormt het handelen van het evangelie, vormt de navolging.

We stelden boven de vraag in hoeverre de bevrijdingstheologie

überhaupt wel theologie is. Ik geloof dat ik nu kan proberen een eerste antwoord op die vraag te geven. De realiteit van de armen en onderdrukten verschijnt als de plaats waar god zich openbaart. Waar wij hem aantreffen. De navolging voert ons naar precies die plaats van zijn verschijning en naar een werking die ernaar streeft de onderdrukking, ongerechtigheid, lijden en onmenselijkheid te overwinnen en zijn heerschappij te vestigen. Bij ons begint theologisch denken daar waar wij met de armen en onderdrukten samen de realiteit waar wij ons in bevinden analyseren. Van daaruit gaat het verder, steeds op basis van het bekijken van diezelfde realiteit. Want wij zijn opgeroepen om die te veranderen tot de heerschappij van gods wil, die van de banden der onderdrukking en ongerechtigheid, van de sociale zonde bevrijdt.

De werkelijkheid die wij in navolging van kristus analyseren is samengesteld uit verscheidene, met elkaar samenhangende lagen; de economische, de politieke, de ideologische en de ecologische. Om ruimte en tijdsredenen kunnen we hier niet uitvoerig ingaan op die onderscheiden lagen. Alleen het volgende; de totale realiteit waarin wij leven is door structuren bepaald waarin zich aan de ene kant de heersenden, de dominerenden, de geprivilegieerden bevinden en aan de andere kant de beheersten, de gedomineerden, de ondergeprivilegieerden. Velen kunnen opeenen dat zij toch niet tot de heersers en dominerenden behoren. En dat klopt. Maar we moeten inzien dat die structuren er precies voor zorgen dat er velen zijn die weliswaar niet zelf heersen, maar wél mee van de dominantiestructuren profiteren, er baat bij hebben. Want eenieder is op de ene of andere manier in de systematische sociale zonde verstrikt, zij het als profijttrekker, zij het als uitgezogene. Bij de analyse van de verscheidene lagen van de werkelijkheid worden wij steeds door de vraag uit het evangelie geleid of de economische e.a. structuren zo zijn gevormd dat zij ten voordele en voor het welzijn van mensen, van het leven zijn dan wel of zij de mensen onder de schijnbaar autonome structuren onder-ordenen en opofferen. Die kritische richtsnoer is er één van Jezus zélf. "Is het geoorloofd op de sabbat goed te doen of kwaad te doen, een leven te redden of te doden?" (Marcus 3,5). Want, "De sabbat is gemaakt om de mens, en niet de mens om de sabbat". (Marcus 2, 27). Wanneer derhalve bijv. levensmiddelen worden verbrand om de prijzen te behouden, niettegenstaande miljoenen mensen verhongeren, dan hebben wij structuren die het evangelie tegenspreken, structuren die doden en niet het leven bevatten. Structuren in handen van machten die niet het welzijn van de mens dienen maar de

mensen verachten, ze overleveren aan "onmenselijke" machten. Het zijn structuren die zowel de profijttrekkers als de uitgezogenen ontmenselijken, vervreemden. Die structuren, op economisch vlak door de zgn. transnationale ondernemingen gecontroleerd en verrechtvaardigd door de zogenaamde vrije markt, moeten niet alleen afgekeurd, maar ook veranderd worden.

Die verandering betreft niet alleen de wereldwijde structuren maar evenzeer het denken van ieder enkeling. Het is een proces waarin beide aspecten hand in hand gaan. Men kenmerkte die verandering vroeger als bekering. En het gaat inderdaad om een wederkeren naar een levensvorderend evangelie en een afkeren van de systemische zonde. Hier toont zich dat het evangelie er voor allen is, niet alleen voor de armen en onderdrukten, maar ook voor de rijken en onderdrukkers. Zij worden door het evangelie aangesproken om de vervreemdende en ontmenselijkende structuren der systemische zonde af te bouwen, op te geven en te overwinnen, daar ze met het evangelie onverenigbaar zijn. Want levensvorderende structuren opbouwen is juist wat de armen en onderdrukten zoeken, wanneer zij een gemeenschap oprichten, hulp van de ene voor de andere geven, solidariteit onder de mensen brengen zo dat rechtvaardigheid en liefde heersen, zo dat wij als broeders en zusters leven, die zoals allen een recht op leven hebben.

Hier komt echter de tegenstand der heersers op de voorgrond. Zij weigeren hun privileges op te geven. Zij willen de structuren niet veranderen, maar ze tegen eender welke prijs behouden. Onderdrukking, vervolging, uitroeiing, foltering, alle middelen zijn goed.

Hier wordt het volharden bij het evangelie, in de navolging, een strijd om leven en dood. Niet als vrome woorden; het betreft het leven in zijn volledigheid, dat in Jezus verschenen is, en dat hij beloofd heeft. Uit evangelische verantwoording begeven vele vaders en moeders zich in het verzet, daar zij voor het leven van hun kinderen verantwoordelijk zijn. Veel armen en onderdrukten nemen eenzelfde besluit, uit gehoorzaamheid aan de heer van het leven en uit verantwoordelijkheid voor hun broeders en zusters, hun medemensen, nadat alle vreedzame middelen en wegen hun uit handen werden geslagen. Gelijkaardige gedachten bewogen Bonhöffer. Zij die door de structuren der ongerechtigheid een aangenaam leven leiden moeten voorzichtig zijn in hun oordeel over dergelijke beslissing en in het proclameren van het pacifisme. Want zoals wij goed weten heeft god "machtigen van de troon gestort en eenvoudigen verhoogd, hongerigen heeft hij met goederen vervuld en rijken heeft hij ledig weggezonden."

(Lucas 1, 52–53).

14. Slot.

Niet iedereen neemt de beslissing om in het verzet te gaan. Allen echter, die zich op het handelen van het evangelie beroepen en die het willen navolgen weten dat het engagement om aan het rijk gods te bouwen offers verlangt en tegelijk reeds in voorbereiding liefde en gerechtigheid schenkt. De dood vernietigt deze ervaring niet. Want wij horen niet tot de god der doden, maar tot die der levenden. Het bloed van vele vermoorde broeders en zusters is het zaad dat wordt verspreid en nieuwe hoop geeft. Want het is het zaad van hen die uit liefde voor ons, voor ieder van ons, hun leven hebben opgeofferd. Door hen leeft de hoop verder de structuren van zonde en dood te overweldigen, opdat wij allen zouden leren als broeders en zusters wereldwijd solidair te handelen om aan de heerschappij van god mee te werken, waartoe wij alleen opgeroepen zijn.

(vertaling : Koen Raes)

Voordracht, gehouden op 3 oktober 1984 voor de Johnson Foundation, Racine, Wisconsin in de Verenigde Staten.